

IMAGINEA LIDERULUI POLITIC ȘI ROLUL EI ÎN INFLUENȚAREA ELECTORATULUI DIN ROMÂNIA ANILOR INTERBELICI (1919-1937)

Sorin RADU

The Image of the Political Leader and its Role in Influencing the Electorate in Inter-War Romania (1919-1937)

The image that a political leader managed to create about himself in public opinion was a very important thing during the elections in Inter-War Romania. A brief analysis of the elections during that time shows that, in most cases, the leaders who imposed themselves in voter's „eyes” won the elections.

In this article the author analyses the way in which the electoral propaganda of the political parties used the image of the political leader. During inter-war years, electoral propaganda created some real „myths”. The 20s were marked by general Alexandru Averescu's image; by the end of the decade the personality of the national-peasants leader, Iuliu Maniu, imposed itself and Corneliu Zelea Codreanu was very popular during the 30s.

Generally, small parties, the personality-parties (how they were defined by the analysts of the inter-war political system), resisted on the political stage due to the influencing personalities who led them. In big parties, with an organizing structure at the level of the whole country, such as National Peasant Party and especially National Liberal Party, the image of the leader had a secondary role.

Un element important în cadrul alegerilor din România interbelică l-a constituit imaginea pe care un partid/lider politic reușea să o impună în opinia publică. O analiză sumară a alegerilor din această perioadă arată că în mai toate cazurile au ieșit învingători acei lideri/acele partide care au reușit să impună în „ochii” alegătorului imaginea pe care acesta o aștepta.

Problematica imaginii sociale din punct de vedere al abordărilor teoretice și al cercetărilor practice este încă la început. Ea este studiată în teoria reprezentărilor, a matricelor culturale, a sociologiei istorice sau a imagologiei istorice. Studiarea imaginii celuilalt în campaniile electorale din anii interbelici poate să deschidă nu numai o altă perspectivă asupra cunoașterii unui fenomen social-politic complex din societatea românească, dar să ofere și alte răspunsuri la întrebări de genul: de ce au fost unele campanii desfășurate într-un climat de tensiune și violență? De ce au fost acceptați de către opinia publică lideri care promovau violența și intoleranța în comportamentul politic? Cum este posibilă demagogia și manipularea electorală? Cum apar liderii charismatici?¹

Majoritatea specialiștilor consideră că imaginea este parte componentă a reprezentărilor sociale, elementul lor stabil și, împreună cu acestea, contribuie la formarea conduitei indivizilor și la orientarea comunicării dintre ei. Comunicarea – în toate formele ei, de la cea orală până la cea simbolică și nonverbală – vehiculează și modelează reprezentările și imaginile care, la rândul lor, reglează raporturile dintre actorii sociali. Acest lucru este foarte important în derularea unei campanii electorale și-l găsim și în cele desfășurate în România interbelică. Oamenii politici români au conștientizat această nevoie a comunicării directe cu alegătorul, mai ales după introducerea votului universal. În martie 1919, Octavian Goga aprecia în acest sens: „Cârmuitorul trebuie să coboare în mijlocul mulțimii, să pipăie durerile ei, să-i priceapă năzuințele, să-i sprijine interesele”².

În epocă s-a exprimat ideea că „forța care dă strălucire și prestigiu unui partid politic este șeful său; încrederea pe care o dă partidul șefului se întemeiază pe capacitatea acestuia de a se afirma pe sine și partidul său, drept o putere care să fie folosită de țară și Coroană”³.

Alții au mers până acolo încât au considerat că în politică „însușirile reprezentative sunt mai prețioase decât cele creatoare și un steag, care la urma urmei nu e decât o cârpă în vârful unui băț,

¹ Constantin Hlihor, Cătălin Râpan, *O perspectivă asupra propagandei electorale din România interbelică. Imaginea adversarului politic*, în: *Dosarele Istoriei*, anul V, nr. 11 (51), 2000, p. 21.

² *Ibidem*.

³ Teodor Cudalbu, *Scăderile morale ale partidelor politice de astăzi*, București, 1935, p. 13.

a strâns totdeauna mai multă lume în jurul său decât o teorie, fie chiar genială”⁴. Unii politicieni credeau chiar că „fiecare cetățean este în drept ca să-și aleagă icoana – omul sau partidul – căreia să se închine, iar odată fixat în credința lui cinstită, să nu mai șovăiască, ci să-și afirme cu curaj și tărie politica partidului sau a omului ce și-a ales, susținându-și public credința sa politică, fără a se teme de nimeni și de nimic”⁵. Sigur că în momentele în care se înregistrau insuccese electorale, era reconsiderat rolul liderului de partid, eșecul fiind atribuit acestuia. Asemenea reconsiderări întâlnim chiar și la partidele puternice. Astfel, Tancred Constantinescu, în urma înfrângerii suferite de P.N.L. în alegerile parlamentare din 1926, opina: „Partidul Liberal trăiește de mult timp prin faptele săvârșite de el în trecut, prin înaltele calități ale șefului său, prin munca, energia și priceperea și patriotismul conducătorilor săi și prin capacitatea sa de guvernare”. El constata că acestea nu mai sunt de ajuns, ci partidul „trebuie să se rezeme și mai mult în viitor, pe o popularitate reală în mase, pe care o poate câștiga cu cea mai mare înlesnire printr-o organizare judicioasă, printr-o propagandă îngrijită și printr-un contact continuu cu ele”⁶.

Cele mai multe formațiuni politice din România interbelică își datorau existența unor personalități, ele neavând o structură organizatorică extinsă la nivelul întregii țări capabilă să desfășoare o activitate de propagandă regulată. Astfel, cu excepția P.N.Ț. și P.N.L. și într-o anumită măsură P.S.D., toate celelalte partide politice sau dizidențe, ființau doar datorită unor lideri politici: Nicolae Iorga – Partidul Național Democrat; Alexandru Averescu – Partidul Poporului; A. C. Cuza – Liga Apărării Național Creștine; Gheorghe Brătianu – Partidul Național Liberal; dr. Nicolae Lupu – Partidul Țărănesc; chiar și Legiunea „Arhanghelul Mihail” era legată de personalitatea lui Corneliu Zelea Codreanu. Evident, în cazul celor din urmă, propaganda electorală era structurată în jurul acestor fruntași, subliniindu-li-se meritele politice, intelectuale, capacitățile administrative și, în general, calitățile de conducători.

Legat de această chestiune, se pune problema așa-numitului *fief electoral*, care se definea drept o zonă strict determinată în care un lider politic beneficia de o largă popularitate în rândul corpului electoral. Această audiență câștigată de-a lungul anilor era determinată fie de anumite realizări în plan economic, administrativ, fie pur și simplu de faptul că respectivul fruntaș era originar din acel județ sau avea proprietăți imobiliare acolo. Iată câteva exemple: Ion I. C. Brătianu era legat de județul Argeș; I. G. Duca de Vâlcea; Alexandru Marghiloman de Buzău; Ion Mihalache de Muscel; dr. Nicolae Lupu de Fălciu; Constantin Stere de Basarabia în întregime; Iuliu Maniu, de Ardeal în general și, în mod special, de județele Alba și Sălaj; Alexandru Vaida-Voevod de județele Cluj și Alba; Vasile Goldiș de Arad; Aurel Vlad de Hunedoara; Voicu Nițescu de Brașov; A. C. Cuza de Fălticeni și Iași; Iorga de Prahova; Grigore Iunian de Gorj; Constantin Argetoianu de Dolj etc.

Legislația electorală permitea ca o persoană să-și poată depune candidatura în mai multe circumscripții electorale. Astfel, decretele-legi elaborate imediat după primul război mondial, în Vechiul Regat și în Transilvania, dădeau posibilitatea depunerii candidaturii în două circumscripții electorale din același județ (în cazul Transilvaniei) sau în județe diferite (în Vechiul Regat) de către o singură persoană. În cazul în care ar fi fost ales în amândouă, trebuia să opteze pentru una din ele. Fruntașii partidelor își depuneau candidatura în mai multe circumscripții electorale, utilizând numele lor cunoscut în folosul partidului și, în același timp, asigurându-se ei că vor fi *reprezentanți ai națiunii*. Spre exemplu: la alegerile parlamentare din 1919, pentru Adunarea Deputaților, Vasile Goldiș a fost ales în circumscripția 1 Arad și Săvârșin; Aurel Vlad a fost ales la Orăștie și Dobra (județul Hunedoara); Vasile Lucaciu a fost ales la Baia Mare (județul Sătmar) și Sighet (județul Maramureș); Emil Hațieganu a fost ales la Hida și Cluj; Avram Imbroane la Lugoj și Gătaia (județul

⁴ Constantin Argetoianu, *Memorii. Pentru cei de mâine. Amintiri din lumea celor de ieri*, vol. VI (1919 – 1922), București, 1996, p. 214-215.

⁵ D. A. Gheorghiu-Cirișanu, *În pragul falimentului*, Ediția a II-a, [f. loc.], 1926, p. 37.

⁶ Tancred Constantinescu, *Efectele legii electorale și învățămintele ce decurg din alegerile făcute după război*, în: *Democrația*, XIV, nr. 10-12, 1926, p. 110-111.

Timișoara)⁷. De asemenea, Ionel Brătianu a candidat pentru Cameră în județul Ilfov și pentru Senat în județul Brăila⁸; Nicolae Iorga a fost ales deputat la Galați și la Ploiești, iar A. C. Cuza la Iași și Buzău⁹ ș.a.m.d.

La următoarele alegeri parlamentare, organizate de generalul Averescu, pentru a limita influența și popularitatea pe care unii șefi de partid o aveau în anumite regiuni, a fost elaborat un decret, valabil în România Veche, prin care se stabilea că fiecare candidat nu poate figura decât pe o singură listă electorală și într-o singură circumscripție¹⁰.

În Transilvania, la alegerile legislative din 1922, liderii P.N.R. și-au depus candidaturi fiecare în câte două circumscripții electorale pentru Adunarea Deputaților: Al. Vaida-Voevod la Ighiu (județul Alba) și Sorca (județul Caraș); Vasile Goldiș la Pecica și Ineu (județul Arad); Voicu Nițescu la Săcele (județul Brașov) și Carașeu (județul Satu Mare); Ion Lapedatu la Nocrich (județul Sibiu) și Crasna (județul Sălaj); Mihail Popovici la Lăpuș (jud. Solnoc-Dobâca) și Brașov; Sever Bocu la Lipova și Buziaș (județul Timiș-Torontal); Șt. Cicio-Pop la Câmpeni (județul Turda-Arieș) și Pâncota (județul Arad); Valeriu Moldovan – deputat la Turda, senator la Câmpeni (județul Turda-Arieș); generalul Ion Boeriu la Sibiu și Cincu Mare (județul Târnava Mare)¹¹.

O modificare esențială a legislației electorale, în sensul celor de mai sus, se va produce în martie 1926, prin noua Lege electorală elaborată de guvernul liberal. Astfel, la articolul 47, aliniatul 2, se preciza că nimeni nu putea candida la Senat și la Cameră în mai mult de patru circumscripții electorale în total¹².

În aceste condiții, liderii politici nu au ezitat să se folosească de propria lor imagine pentru a câștiga cât mai multe mandate pentru partid. De pildă, la primele alegeri organizate în baza acestei legi, în mai 1926, o serie de personalități și-au exercitat acest drept: Constantin Stere a candidat în trei circumscripții electorale din Basarabia (Chișinău, Bălți și Soroca), fiind ales în toate trei¹³. Prim-ministrul Alexandru Averescu a candidat pentru Cameră în județele Ilfov, Bacău și Ialomița; Sergiu Niță, fruntaș al Partidului Poporului, a candidat în circumscripțiile electorale Soroca, Cetatea Albă, Orhei; Constantin Garoflid a candidat în Satu Mare, Buzău și Dolj, iar ministrul de Interne, Octavian Goga, în Cluj, Bihor și Sibiu. Vasile Goldiș și-a depus candidatura la Arad și Timiș-Torontal¹⁴; M. P. Florescu a candidat pe listele L.A.N.C. în patru circumscripții electorale, la București, Fălticeni, Bacău și Hunedoara¹⁵ ș.a.m.d.

Pe lângă „zestrea guvernamentală”, în comportamentul electoral al alegătorilor exista o a doua constantă opusă. Era vorba de exprimarea neîncrederii față de toate partidele care avuseseră deja răspunderi guvernamentale. Ca grup de opoziție, fiecare partid nou promitea să pună capăt trecutului politic. Garantul purității și al capacității sale de reorientare îl constituia președintele, învăluit în legendă, partidul său având credit atâta timp cât nu trebuia să facă dovada spuselor sale. Un relevant exemplu în acest sens, îl găsim la începutul anilor '20 în persoana generalului Alexandru Averescu și al Ligii Poporului; spre sfârșitul deceniului i-a urmat Iuliu Maniu, iar în anii '30 Corneliu Zelea Codreanu¹⁶.

La primele alegeri postbelice, Liga Poporului, transformată în 1920 în Partidul Poporului, și-a construit campania electorală pe imaginea generalului Alexandru Averescu. Imaginea lui Averescu,

⁷ Gheorghe Iancu, *Desfășurarea și rezultatele alegerilor parlamentare din noiembrie 1919 în circumscripțiile Transilvaniei*, în: *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Historia*, fasc. I, 1974, p. 116.

⁸ Anastasie Iordache, *Ion I. C. Brătianu*, București, 1994, p. 463.

⁹ Nicolae Iorga, *Memorii*, vol. II, București, [f.a.], p. 262, 263.

¹⁰ Gheorghe I. Florescu, Ioan Saizu, *Alegerile parlamentare din România (1919-1922)*, în: *Cercetări istorice*, anul IV, 1973, p. 324.

¹¹ *Candidații partidului național român*, în: *Patria*, anul IV, nr. 27 din 8 aprilie 1922.

¹² *Legea electorală pentru Adunarea Deputaților și Senat*, în C. Hamangiu, *Codul general al României*, vol. XI-XII (1922-1926), p. 1066.

¹³ Z. Ornea, *Viața lui C. Stere*, vol. II, București, 1989, p. 298.

¹⁴ *Îndreptarea*, anul VIII, nr. 117 din 25 mai 1926.

¹⁵ M. P. Florescu, *Lupta mea electorală pentru câștigarea mandatului de deputat la Fălticeni*, București, 1926, p. 4.

¹⁶ Armin Heinen, *Legiunea "Arhanghelul Mihail". O contribuție la problema fascismului internațional*, București, 1999, p. 96.

printr-o propagandă abil desfășurată, s-a transformat într-un adevărat mit¹⁷. Acesta a intrat în viața politică beneficiind de un extraordinar capital electoral acumulat în anii războiului. Averescu a strâns în juru-i adeziunea irezistibilă a țăranilor din Vechiul Regat. El „ar fi izbutit ușor imediat după război – scria Petre Ghiață – dacă ar fi voit-o, să răstoarne întreaga noastră așezare constituțională, instituind dictatura personală [...] Înțelepciunea lui a biruit însă și s-au evitat astfel consecințele unei experiențe care finalmente, s-ar fi soldat deficitar”¹⁸. Generalul Averescu a apărut în primii ani postbelici în postura unui „salvator”, a unui potențial reformator al societății, singurul capabil să deschidă României un nou curs istoric.

Constantin Argetoianu își amintea că, în toamna anului 1919, popularitatea lui Averescu ajunsese la apogeu: „În sate, oamenii îl vedeau în vis, unii jurau că-l zăriseră coborându-se dintr-un aeroplan în mijlocul lor, alții – cei care făcuseră războiul – povesteau că trăiseră cu el în tranșee. Printre țărani, numele lui Averescu era pe toate buzele; în el se cristalizau toate nădejtile – numai de la el se aștepta minunea unui trai lipsit de griji și de nevoi”¹⁹. Popularitatea lui avea ceva mistic, ceva supranatural și tot felul de legende începuseră să-și facă loc în jurul acestui nou Mesia al neamului românesc. Idolatrizarea lui Averescu ajunsese atât de departe, încât la sate se vindeau tablouri în care generalul era prezentat cu aureolă de sfânt, așezat deasupra poporului, dându-i înfățișarea lui Isus din icoana *Înălțarea Domnului*. În alte părți se legau de gâtul sticleților sau porumbeilor bilete conținând anumite fraze aparținând generalului, prezentându-i apoi ca veniți de la „Centru”²⁰.

Țărănimea a fetișizat persoana lui Averescu²¹. Elocventă ni se pare descrierea unei vizite făcută de acesta în toamna anului 1918 în câteva sate din județele Ilfov și Ialomița. Cineva mergea înainte și arunca în treacăt numai două cuvinte: „<<Vine generalul! >>. Atât fusese de ajuns, – scria Constantin Argetoianu în memoriile sale – pentru ca tot satul să se alinieze pe două rânduri nesfârșite, de-o parte și de alta a șoselei. Bărbați, bătrâni și tineri, femei și copii – veniseră toți. Se goliseră toate casele, și fiecare mai trimisese și la câmp, după ai lui, ca să nu lipsească nimeni și să-l vadă pe sfântul tot omul... Fără nici un ordin și numai din pornirea sufletului lor, în capul liniei ne așteptau autoritățile: popa cu patrafirul pe piept și crucea în mână, primarul, învățătorii, jandarmii... Averescu cobora din automobil, îmbrăcat în mantaua sa albastră, fără galoane, din timpul războiului și înainta spre emoționați; cu ochii zgâiți, când primarul, când popa, când un învățător, încercau să îngâne o cuvântare, dar li se opreau vorbele în gât... Generalul le strângea mâna, nu le spunea nimic și pornea pe jos de-a lungul rândurilor de oameni. Și atunci începea nemaipomenitul spectacol. Bărbații cădeau în genunchi, sărutau poalele mantalei albastre, dau din cap, oftau adânc și șopteau: «Ține-l Doamne, ține-l pentru mântuirea noastră!» sau alte formule asemănătoare... Femeile nu îndrăzneau să se apropie dar plângeau toate, în hohote, și-și împingeau copiii înainte să se atingă ei de mântuitorul lor!”²².

Puritatea mitului – arăta Lucian Boia – este în acest caz desăvârșită. Speranțele oamenilor: victoria în război, împrăștierea, asanarea vieții politice, se întruchipau într-un personaj ales, indiferent până la urmă de calitățile și de intențiile reale ale celui în cauză²³.

Acest delir al țăranilor în fața generalului a fost surprins și de Alexandru Marghiloman, care avea să scrie că „nota caracteristică e nebunia pentru Averescu; pretutindeni, ... și cei mai ignorați, oamenii bătrâni nu jurau decât prin dânsul”²⁴.

Adversar cunoscut al lui Alexandru Averescu, liberalul I. G. Duca, constata în campania electorală pentru alegerile din 1919 că „popularitatea lui Averescu era mult mai mare decât ne-o spusese prietenii [...] Nu mai era o popularitate, era o mistică, o adevărată nevroză”. Oamenii

¹⁷ Vezi, pe larg, Sorin Radu, *Mitul eroului salvator – cazul generalului Alexandru Averescu*, în: *Apulum*, tomul XXXV, 1998, p. 545-558.

¹⁸ Petre Ghiață, *Istoria unui deceniu. 1930 – 1940*, Biblioteca Academiei Române, Secția Manuscrise, f. 61.

¹⁹ Constantin Argetoianu, *op. cit.*, vol. VI, p. 43-44.

²⁰ *Dezbaterea Adunării Deputaților*, Sesiunea noiembrie 1919 – martie 1920, p. 460.

²¹ *Socialismul*, din 15 februarie 1920.

²² Constantin Argetoianu, *op. cit.*, vol. VI, p. 45-46.

²³ Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, București, 1997, p. 255.

²⁴ Alexandru Marghiloman, *Note politice*, vol. III, București, 1995, p. 331.

întâlniți prin satele din județul Vâlcea îl salutau „după obicei și strigau: trăiască tata Averescu”. Duca nota că, trecând printr-o comună din Valea Cernei, țărani îi povesteau cum în timpul războiului Averescu venise cu aeroplanul și îngrijise personal de aprovizionarea și nevoile lor și că acum tot el este acela care le-a dat pământ. Liderul liberal se arăta foarte surprins că oamenii îi spuneau asemenea lucruri tocmai lui, care-i cunoștea bine și cărora le făcuse nenumărate servicii²⁵.

Psihoza averescană era așa de intensă încât, deși pe ușile primăriilor era afișat decretul de împrumut semnat de Ion I. C. Brătianu și I. G. Duca, țărani binecuvântau pe „tata Averescu” că le-a dat pământ. „Pe Duca, pe Brătianu, pe liberali, nu-i pomenea nimeni, decât ca să-i înjure”²⁶.

Averescu a avut ideea de a-și pune portretul pe orice manifest sau circulară cu caracter electoral. Portretul de pe aceste fițuici era de pe vremea când generalul mai era încă tânăr; deasupra lui sta scris „Președintele Ligii Poporului”, la dreapta lui „Părintele Poporului”, iar la stânga „Salvatorul Patriei”. Și pentru poza Mântuitorului țărani se băteau pe imprimarele Ligii Jandarmii, vătășii, primarii se făceau numai că împiedică propaganda noastră, căci erau mai toți cu noi”...²⁷. Sătenii „îi puneau poza la icoană – și așteptau alegerile sau aeroplanul”²⁸.

Spre mirarea tuturor însă, generalul Averescu a hotărât ca formațiunea lui politică, Liga Poporului, să nu participe la primele alegeri parlamentare organizate în baza sufragiului universal. Această situație a dat posibilitatea unora să se folosească de mitul generalului, „să se dea drept oameni trimiși de el. Unii au mers până acolo, – scria I. C. Atanasiu – încât și-au lipit pe obraz mustăți și cioc și s-au prezentat bieților țărani drept tata Averescu”²⁹. Îndeosebi țăraniștii s-au „îmbrăcat în mantaua lui Averescu” și au lansat zvonul că listele lor sunt cele dorite de general³⁰. În județul Vâlcea, în ziua alegerilor „sate întregi veneau la vot cu secera, semnul țăraniștilor [...] și urlând cu frenezie trăiască Averescu!”³¹. Țărani nu doreau decât un singur lucru: să voteze pe Averescu. Negăsind „steaua” pe buletinul de vot, au pus pecetea oriunde și mai ales pe seceră, „că doar tot a lor era, li se bătuse destul capul că Secera era tot a lui Averescu...”³². Chiar și unii candidați liberali nu au ezitat „să ceară voturi în vederea amicitiei și camaraderiei cu Averescu!”³³.

În aceeași ordine de idei, interesantă ni se pare o plângere adresată ministrului Justiției de un judecător, președinte al secției de votare Beceni: „Militarii ce formau paza localului și împrejurimilor, dimpreună cu delegații țăraniști, ce aveau pe buletin semnul Secera, spuneau alegătorilor că sub acest semn candidează Dl. General Averescu și numai stăruințelor și potolirei certurilor de afară și dinăuntru localului de vot, dintre diverși candidați și delegați potrivnici, am fost nevoit să explic de două ori alegătorilor că Dl. Averescu nu candidează și că sub semnul «secera» sunt alți candidați...”³⁴.

În cele din urmă, regele Ferdinand, dând curs curentului de opinie existent în țară, a însărcinat pe generalul Averescu cu formarea unui nou guvern în martie 1920. Dacă fosta putere vedea în acest act „o mare lovitură de maestru” a lui Brătianu³⁵, celor mai mulți generalul li se înfățișa drept „unica soluție” pentru potolirea lucrurilor³⁶, pentru salvarea „ordinii amenințate” de anarhie, bolșevism etc³⁷.

Campania electorală decretată de noul guvern avea să pună și mai mult în evidență mitul creat în jurul „biruitorului de la Mărăști”. În Vechiul Regat, – își amintea Constantin Argetoianu – „toată

²⁵ I. G. Duca, *Memorii*, vol. IV, partea a II-a (1917-1919), București, 1994, p. 231.

²⁶ Constantin Argetoianu, *op. cit.*, vol. VI, p. 57.

²⁷ *Ibidem*, p. 56, 85.

²⁸ *Ibidem*, p. 58.

²⁹ I. C. Atanasiu, *Spovedania unui vlăstar al veacului XIX*, 1936, p. 48.

³⁰ Mariu Theodorian-Carada, *Efimeridele. Însemnări și amintiri. 1908 – 1928*, vol. II, 1937, p. 93; Tancred Constantinescu, *op. cit.*, p. 94.

³¹ I. G. Duca, *op. cit.*, p. 231.

³² Constantin Argetoianu, *op. cit.*, vol. VI, p. 70.

³³ Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, p. 331.

³⁴ Arhivele Naționale București, fond Ministerul Justiției. Comisia Centrală Electorală, dos. 22/1919, f. 7.

³⁵ Nicolae Iorga, *Orizonturile mele. O viață de om așa cum a fost*, vol. II, București, 1934, p. 296.

³⁶ Octavian Goga, *Aceeași luptă: Budapesta – București*, București, 1930, p. 180.

³⁷ *Neamul românesc*, anul XV, nr. 197 din 11 septembrie 1920; Constantin Argetoianu, *op. cit.*, vol. VI, p. 102; Mihail C. Vlădescu, *Generalul Alexandru Averescu. Sămănătorul de ofensive*, 1923, p. 196.

lumea vota Steaua pentru Averescu". Popularitatea lui ajunsese până acolo, încât soldații de la gardă pe la secțiile de vot [...] arătau alegătorilor fundul palmei pe care desenaseră în negru Steaua Generalului"³⁸. Deși ingerințele aparatului administrativ n-au lipsit, alegerile au fost mult mai libere decât cele organizate până atunci, soldându-se cu victoria detașată a Partidului Poporului.

La guvernare, Averescu, fără a avea un program politic precis și oameni pregătiți, nu va putea realiza randamentul pe care masele hipnotizate îl așteptau de la idolul lor. La scurt timp, aureola de legendă a generalului a topit. Sfârșitul guvernării avea să ducă și la încetarea, la spulberarea „mitului” Averescu³⁹.

În 1926, când Partidul Poporului era adus din nou la guvernare, întreaga propagandă electorală a fost construită având la bază imaginea generalului Averescu. De la publicarea portretului pe manifestele și broșurile electorale, până la turneele efectuate prin țară, Averescu juca mai mult rolul unui simbol arătat și lăudat de agenții electorali oamenilor⁴⁰.

Propaganda Partidului Poporului a insistat pe șabloane de tipul „superioritatea, personalitatea generalului Averescu”, „trecutul glorios”, „părintele bun”, „genialul strateg”. Iată o mostră a acestui tip de demers, care evidențiază în mod clar impactul imaginii liderului asupra succesului/insuccesului partidului: „Generalul Averescu este eroul național și marele cetățean, în același timp, figura vrednică de pana lui Plutarh, întrunind în făptura lui robustă și înțeleaptă virtuțile neamului românesc până la altitudinea și armonia virtuților rasei latine din epoca ei de virilitate și de splendoare. Soldat prin esența firei lui, el nu cunoaște decât sentimentul datoriei față de patrie [...] În numele acestei glorioase personalități, atât de fecundă în fapte mari cari s-au înscris cu slove de aur în cronica neamului, în numele eroului încununat cu lauri și marelui cetățean vrednic de atâtea acte binefăcătoare țării, Partidul Poporului cere votul alegătorilor”⁴¹.

Propagandiștii electorali averescani au inventat chiar o decorație, pe care au numit-o „Meritul Electoral” sau „Răsplata muncii pentru alegeri”, făcută din alamă și care avea imprimat chipul generalului Averescu. Decorația, în formă de stea, era atârnată de o panglică tricoloră⁴². Cu toate acestea, imaginea generalului era marcată de insuccesul primei guvernări. În aceste condiții, guvernul a uzat, în scopul câștigării alegerilor, într-o măsură însemnată de presiunea factorilor de putere asupra electoratului.

În 1926, când Vasile Goldiș, Ioan Lapedatu și Ioan Lupaș în fruntea unui grup de membri P.N.R. au colaborat cu Partidul Poporului, o mare parte a organizației Partidului Național Român din județul Sibiu l-a urmat pe Lupaș. Un fruntaș al organizației explica gestul de a-l urma pe Lupaș prin faptul că ei au fost mereu alături de acesta, ei făcând de fapt „politică personală, nu de partid”⁴³.

O altă mare personalitate politică a cărei imagine a jucat un rol esențial în dezvoltarea sprijinului electoral al partidului a fost Iuliu Maniu, președinte al Partidului Național și din 1926 al Partidului Național Țărănesc. Propaganda naționalilor din Transilvania i-a creat lui Maniu imaginea unui lider politic democrat, educat într-o cu totul altă mentalitate, care reprezenta cu adevărat valorile Occidentului civilizată. Maniu devine, imediat după Unire, simbol al provinciilor intracarpătice. Acesta întruchipa Occidentul și democrația, în raport cu Ionel Brătianu sau Alexandru Marghiloman, care păreau o încarnare a Orientului bizantin, a „balcanismului”⁴⁴.

³⁸ Constantin Argetoianu, *op. cit.*, vol. VI, p. 240-241.

³⁹ Sorin Radu, *op. cit.*, p. 554-555; Petre Ghiață, *Oameni și fapte*, București, 1938, p. 64-65; Constantin Argetoianu, *op. cit.*, vol. VI, p. 301; Mihail Manoilescu, *Memorii*, vol. I, București, 1993, p. 43; *Neamul românesc*, anul XV, nr. 195 din 8 septembrie 1920.

⁴⁰ *Îndreptarea*, anul VIII, nr. 101 din 6 mai 1926 și următoarele; Constantin Argetoianu, *Memorii. Pentru cei de mâine. Amintiri din lumea celor de ieri*, vol. VII, (1923-1926), București, 1996, p. 292.

⁴¹ Șeful, în: *Îndreptarea*, anul VIII, nr. 114 din 22 mai 1926.

⁴² *Caraghioslăc averescan. Ordinul „Meritul electoral”*, în: *Viitorul*, anul XVIII, nr. 5468 din 27 mai 1926.

⁴³ *Cuvântul Poporului*, Sibiu, anul VIII, nr. 15 din 11 aprilie 1926; Vasile Ciobanu, *Realități și năzuințe după Marea Unire*, în: *Sălișteștea Sibiului. Străveche vatră românească*, coordonator Victor V. Grecu, Sibiu, 1990, p. 100.

⁴⁴ Sorin Radu, *Imaginea lui Iuliu Maniu în mediile politice din Vechiul Regat. (1919-1926)*, în: *Transilvania*, Sibiu, anul I, nr. 1, 1999, p. 139.

În campania electorală din februarie-martie 1922, „Patria” îi creiona lui Maniu un portret care-l identifica nu numai cu Partidul Național, ci cu Transilvania în totalitatea ei. Cititorii erau informați despre întreaga activitate politică a liderului transilvănean încă de la debutul său politic din 1892 și până la unire. „*Cele mai importante trei adunări românești din urmă – scria oficiosul P.N.R. – au fost înfăptuite de dânsul. Congresul „Astrei” de la Blaj (1911), marea demonstrație contra episcopiei de Hajdudorog la Alba Iulia (1913) și în sfârșit Adunarea Națională de la Alba Iulia care a proclamat unirea cu Țara Mamă (1 decembrie 1918) au fost organizate sau inițiate de actualul președinte al partidului național*”. Maniu ar întruni „*două însușiri principale de conducător politic: concepția și realizarea. De o parte el a formulat principiile călăuzitoare ale politicii românești, cu puterea și claritatea unei minți superioare, de altă parte a știut să le traducă în realitate prin atitudinea intransigentă, dar și prin acțiuni politice organizate și conduse de d-sa*”. Sub conducerea lui, în timpul Consiliului Dirigent s-a creat un „*stat românesc în Transilvania și Banat*”, al cărui „arhitect” a fost el. „*Maniu – proclama „Patria” în 1922 – este expresia rezumativă a Ardealului și a ardelenilor. D-sa este sinteza calităților și a cusurilor ardelenesti. Ardealul știe și simte că el nu este reprezentat cu adevărat și integral decât prin dl Maniu și tovarășii lui politici*”⁴⁵.

Apogeul popularității va fi atins de Iuliu Maniu în 1928, când P.N.Ț. a desfășurat o puternică campanie de răsturnare a guvernului Vintilă Brătianu. În popor circulau „doine” și „poezii” dedicate liderului național-țărănist. Iată un exemplu⁴⁶:

Foaie verde spic de grâu

Foaie verde spic de grâu	Căci când a fost la votare
A sosit domnul Maniu	Le-a ieșit cu toți în cale
Și oameni de bucurie	Motoru i l-a stricat
N-au știut cum să mai vie.	Și de vină i-a băgat
Ca să-l vadă pe Maniu	Nici pe pod nu l-a lăsat
Român bun și suflet viu	Și 'napoi l-a înturnat
Și am venit cu mic cu mare	Domnul Maniu a umblat
Ca să dăm o ascultare.	A umblat și pe picioare
Cu toții l-am ascultat	Prin păduri și pe râzoare
Să culegem un bun sfat	Vrând dușmanii să-l omoare.
Dușmanii n'au cugetat	Dumnezeu i-a ajutat
Ce în lume s'a întâmplat.	Și de-acolo a scăpat
Tot poporul suflet viu	Și'n Hăpria a venit
Il iubește pe Maniu	Și cu dânsul am vorbit
Și'l susținem ca pe-un tată	Doamne bine ne-a părut
Că ne scapă de rea viață.	C'a venit și l-am văzut
Și ne-a scăpat dela rele	Noi Țăranii dela sate
Și de birurile grele	Așa proști și fără carte.
De dor mult și mare jele	N'avem cap chiar de bostan
Cari suntem băgați în ele.	Să stăm în jug de măgaru
Dumnezeu i-a ajutat	Cum cred alții care vin
Și de toate ne-a scăpat	Să ne'mbete ca de vin
Iar acum voi frați români	Cu țidule mincinoase
Nu mai gândiți la păgâni.	Și cu guri lăudăroase
Fără numai la români	Vivat fraților, trăiască!
Că-s aceiași oameni buni	Țara întreagă Româneacă.
Bate-i doamne de păgâni	Să trăiască a'l nostru fiu
Că nu's vrednici de români.	Mult iubitul domn Maniu.”

⁴⁵ Cine este dl. Maniu?, în: *Patria*, Cluj, anul IV, nr. 34 din 17 februarie 1922.

⁴⁶ *Doine și poezii de 6 mai 1928. Cântate d-lui Maniu de 5 fete de țăran*, Alba-Iulia, 1928, p. 3-5.

Nae Ionescu recunoștea, în 1930, că Maniu se bucura în Transilvania de o „mistică electorală”⁴⁷; iar Traian Brăileanu considera că într-o anumită măsură „succesul” P.N.Ț. în alegerile din 1937, se datora „popularității d-lui Maniu în Ardeal”⁴⁸.

Un rol asemănător, – cel puțin în perioada 1918-1926 – l-a jucat și Ion Mihalache. Astfel, liderul țărănist era socotit, în ianuarie 1922, de presa Partidului Țărănesc, „apostolul țărănismului”, „cel mai mare bărbat politic” al acelor timpuri, întruchipând toate virtuțile nealterate ale națiunii anemiate timp de două decenii. Prin el se prăbușea „o lume veche, reacționară, nedreaptă și păgubitoare țării”, fiind înlocuită în România cu „o eră nouă de dreptate și omenie”⁴⁹.

În anii '30, o altă personalitate a vieții politice a reușit să se impună prin charisma exercitată asupra unei părți însemnate a corpului electoral, mai ales a tinerilor. Într-o mare măsură, numărul crescând de voturi primite de Mișcarea Legionară se datora „Căpitanului” Corneliu Zelea Codreanu. Acesta trecea drept un simbol al intenției de a purifica viața publică, „omul providențial”, omul ales de soartă, un al doilea Horia, prin a cărui acțiune va lua naștere „un nou tip uman”⁵⁰.

Imaginea Căpitanului a impresionat mai ales tineretul. Începând din anul 1933, tot mai mulți erau cei care mărturiseau: „Nu vreau să știu ce spune, idei am și eu. Vreau numai să-l văd și să cred în el!”⁵¹. „Ritmul eroic al vremii, – opina Nichifor Crainic – psihoza naționalistă cereau și la noi un om excepțional. Corneliu Codreanu a fost o creație a psihologiei acesteia, exaltate de repercusiunile fenomenului fascist și hitlerist”⁵².

Succesul lui Codreanu se datora și faptului că, luându-și un supranume haiducesc, a exercitat o seducție irezistibilă, asociind aventura de codru cu sugestia idolatriei mussoliniene și hitleriste⁵³.

De asemenea, Codreanu a exercitat și asupra țăranilor o impresie deosebită. Iată un exemplu despre impactul personalității Căpitanului asupra unor moși din Munții Apuseni, surprins în campania electorală din decembrie 1937: „... mulțimea formată din țărani simpli și săraci tot creștea, până ce curtea bisericii a devenit neîncăpătoare. Deodată s-a produs o rumoare prin mulțime. Un bărbat chipeș, smead, înalt, îmbrăcat într-un costum alb, românesc, a intrat în curte, călărind un cal alb [...] Zâmbetul său copilăros, sincer, radia asupra mulțimii celor săraci și părea să fie una cu mulțimea și, totodată, în mod misterios, departe de ea. Charisma este un cuvânt nepotrivit pentru a defini forța stranie emanată de acest om. Poate că el aparținea pur și simplu pădurilor, munților și furtunilor de pe culmile Carpaților acoperite cu zăpadă sau lacurilor și vânturilor. Și astfel stătea în mijlocul mulțimii în tăcere. Nu era nevoie să vorbească. Tăcerea sa era elocventă; părea mai puternică decât noi, mai puternică decât ordinul prefectului care i-a interzis să vorbească. O țărancă bătrână și ofilită și-a făcut cruce și ne-a șoptit: «E trimis de Arhanghelul Mihail». Apoi clopotul tocit al bisericii s-a pornit să bată și slujba care preceda întotdeauna adunările legionare a început”⁵⁴.

Unele dintre formațiunile politice își datorau intrarea în Parlament liderilor. Naționaliștii-democrați datorau modestele rezultate în alegeri prestigiului deosebit pe care Iorga îl dobândise în rândul opiniei publice românești, prestigiu motivat de faptul că avusese o contribuție majoră la pregătirea spirituală a Marii Uniri și de faptul că fusese unul dintre cei mai importanți susținători morali ai maselor populare și armatei în momentul de cumpănă al războiului. Partidul a fost votat de alegători pentru că era condus de Iorga, curent folosindu-se expresia de „partidul lui Iorga” și nu

⁴⁷ Nae Ionescu, *Roza vânturilor*, ediția a II-a, București, 1990, p. 148-151.

⁴⁸ Traian Brăileanu, *După alegerile din decembrie 1937*, în: *Însemnări sociologice*, Cernăuți, anul III, nr. 10, ianuarie 1938, p. 3.

⁴⁹ Apostol Stan, *Ion Mihalache. Destinul unei vieți*, București, 1999, p. 104.

⁵⁰ Armin Heinen, *op. cit.*, p. 267; vezi și *România creștină*, anul I, nr. 11 din 15 august 1935; Ionel Moța, *Cranii de lemn*, București, 1937, p. 194 și urm.

⁵¹ Nichifor Crainic, *Zile albe. Zile negre. Memorii*, București, 1991, p. 297.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*, p. 296.

⁵⁴ Nicolas M. Nagy-Talavera, *Fascismul în Ungaria și România*, București, 1996, p. 339-340. Autorul a participat în mod direct, copil fiind, la această scenă.

Partidul Naționalist Democrat⁵⁵. Ilustrativ ni se pare faptul că, în alegerile parlamentare din 1928, insuccesul Partidului Naționalist Democrat a coincis cu o triplă victorie a lui Nicolae Iorga în județele Brăila, Dolj și Ilfov, fapt ce pune în evidență distincția pe care electoratul o făcea între partid și conducătorul său.

Partidul Național Liberal-Gheorghe Brătianu își datora de asemenea rezultatele electorale modeste liderului său. În campania electorală din mai 1931, el a publicat un manifest electoral în care, considerându-se urmașul de drept în funcția de șef al mișcării liberale, pretindea, în numele „datoriei de onoare”, votul tuturor liberalilor pentru că „*el singur se prezintă cu numele și semnul gloriosului P.N.L.*”. Fotografia lui Gheorghe Brătianu a apărut în manifestele electorale alături de cea a tatălui său Ionel Brătianu și a bunicului Ion C. Brătianu⁵⁶.

De asemenea, Liga Apărării Național Creștine și-a dezvoltat campania electorală bazându-se pe calitățile șefului ei, A. C. Cuza, „*patriarhul antisemitismului*” românesc. Candidații L.A.N.C. solicitau voturile alegătorilor în numele profesorului A. C. Cuza, „*mântuitorul neamului român*”⁵⁷. „*Marele nostru învățat și apostol al neamului, Domnul A. C. Cuza, ne cheamă să mântuim țara de jidani...*”⁵⁸.

În cadrul adunărilor organizate de național-creștini, în 1935, alegătorilor li se arătau fotografii înfățișându-l pe A. C. Cuza – socotit „*marele patriot în lupta împotriva jidanilor*” sau ilustrate avându-l ca personaj central pe Octavian Goga, prezentat invariabil drept „*marele poet al neamului românesc*”. La 3 septembrie 1935, o întrunire a tineretului național-creștin organizată la Iași s-a constituit într-o omagiere a meritelor lui A. C. Cuza și O. Goga, pe un fond ce amintea de ecourile timpurilor medievale⁵⁹.

Un alt exemplu îl găsim în timpul alegerilor parțiale pentru Adunarea Deputaților din 1936, în județele Mehedinți și Hunedoara. În Mehedinți și-au depus candidatura Octavian Goga (președinte al Partidului Național Creștin) și dr. Nicolae Lupu (vicepreședinte al P.N.Ț.), ambii fiind deja deputați și deci neluptând pentru un loc în Parlament; scopul era acela de a permite candidatului de pe locul al doilea să devină parlamentar. În cele din urmă, câștig de cauză a avut Nicolae Lupu⁶⁰.

În general, partidele mici, *partidele-personalitate*, au rezistat pe scena politică interbelică datorită puternicelor personalități care le conduceau. În cazul partidelor mari, puternice, cu o structură organizatorică la nivelul întregii țări, cum au fost P.N.Ț. și mai ales P.N.L., imaginea liderului a jucat un rol secundar în atragerea simpatiei electoratului.

Liberalii și-au structurat propaganda electorală punând la bază elemente precum modernitatea doctrinei, pregătirea cadrelor, tradiția și meritele istorice etc. Au fost totuși încercări de a copia modul de propagandă al altor partide, în special cel averescan. În acest sens, Vintilă Brătianu declara în iulie 1920: „*Averescanii ne-au învățat acea parte exterioară de manifestare care este necesară în acțiunea politică asupra maselor. Pentru a avea consensul lor trebuie ca propaganda să ia și ea un caracter adaptat acestor mase; este necesar prin imagini de tot felul, prin manifestații exterioare să le înlesnească maselor predispoziția către cuvântul cel mai bun. Noi, liberalii, vom face ca averescanii: prin imagini de tot felul, cu chipul lui Ionel Brătianu purtat în vârful unei prăjini, prin manifestație exterioară – muzică, tâmbălău, alcool etc. – vom aduce masele de țărani și muncitori la vot bine pregătite sufletește în favoarea noastră*”⁶¹.

În ceea ce privește așa-numitele “partide-personalitate”, capitalul lor politic a fost condiționat de capitalul de imagine al personalităților componente. În general însă, trebuie să acceptăm ideea că, deși o personalitate politică poate exista în afara unui partid politic, un asemenea partid nu poate fi niciodată semnificativ în absența unor personalități reprezentative.

⁵⁵ Petre Țurlea, *Nicolae Iorga în viața politică a României*, București, 1991, p. 129-130.

⁵⁶ *Manifestul Partidului Național Liberal*, în: *Mișcarea* din 20 și 21 mai 1931.

⁵⁷ M. P. Florescu, *op. cit.*, p. 26.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 9.

⁵⁹ Cristian Sandache, *Doctrina național-creștină*, București, 1997, p. 37.

⁶⁰ Ioan Scurtu, *Istoria Partidului Național Țărănesc*, București, 1994, p. 297, 299.

⁶¹ Constantin Hlihor, Cătălin Râpan, *op. cit.*, p. 21.

